

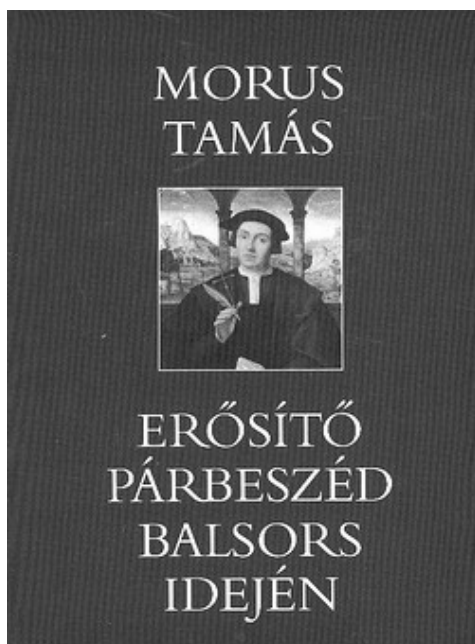
Bibliopolium

Morus Tamás: *Erősítő párbeszéd balsors idején*

Szent István Társulat – A Dunánál. Budapest 2004, 464 old.

Morus Tamás szellemi végrendeleteként említi a Párbeszédet a kötet lábjegyzete – és erről is lehet szó. VIII. Henrik király börtönébe zárva vetette papírra utolsó írását Morus Tamás, amely nekünk, magyaroknak különösen érdekes, hiszen a magyar történelemhez kapcsolódik. A Párbeszéd két magyar nemes párbeszéde: az ifjabb, Vince a törökök által megszállt hazája felletti vigasztalásért utazik Antalhoz Budára, a könyv pedig kettőjük párbeszéde. Érdekes módon szinte csak magyarul nem jelent meg eddig a kötet, amely most Gergely Zsuzsa fordításában, Szócs Géza szerkesztésében, szép kiállításban jelent meg. A Párbeszéd alapvető teológiai-filozófiai könyv, amelyet a kitűnő fordítás közel hoz az olvasóhoz. Nem közönséges és szórakoztató olvasmány, de majdnem ötszáz évvel a megírása után is sugárzik belőle valami mély türelem, erő és komoly bölcsesség.

Morus Tamás gyermekkoráról semmit sem tudunk. A történelem egyetlen eseményt sem őrzött meg róla. Jó családból származott. Londonban laktak, édesapja bíró a királyi udvarban. Nagy birtokai voltak, és magas kort ért el. Anyjának csak a nevét ismerjük. Édesapja óhaja volt, hogy fia az ő hivatását válassza. Először a latin nyelv ismereteit sajátította el a Szent Antal iskolában, majd John Morton bíborshoz, a canterburyi érsekhez, a király kancellárjához került kiképzésre. A kardinális meg is jegyezte róla: „Ebből az ifjúból még rendkívüli férfi lesz. Aki megéri, az megtapasztalja.” Az Oxfordi Egyetemre kerül, 1494-től Londonban

jogot tanul. Határtalan kíváncsiságának és rendkívüli munkabírásának köszönhetően a jogászi munkát össze tudta egyeztetni irodalmi érdeklődésével. Nagy buzgalommal olvasta a Szentírást, az egyházatyákat és az ókori klasszikusokat, és kipróbálta tehetségét minden irodalmi műfajban.

Négy évre Morus Tamás beköltözött a Lincolns Inn melletti karthausi kolostorba, és amennyire csak teheti, igyekezett úgy élni, mint a szerzetesek. Bár igen erősen vonzódott a ferences rendhez, végül is úgy döntött, hogy világi emberként szolgálhatja a legjobban Istent és felebarátait. Soha nem hagyta el az olyan szokásokat, mint a korai felkelés, a hosszú imádkozás, a böjtölés és a szőrcsuha viselése. 1505-ben feleségül vette Joan

Coltot, egy essexi birtokos nemes legidősebb leányát. Joan kiváló háziasszony volt. „Tudott bájosan csevegni, de olykor hallgatni is. Szeretett énekelni és olvasni” – mondotta róla férje, aki hat évig zavartalan boldogságban élt feleségével. E házasságból három leány és egy fiú született. 1511 nyarán tragikus módon – valószínűleg szülésben – Joan meghalt, így Morus Tamás nehéz helyzetben maradt, négy kis gyermekével. Elhatározta, hogy másodszor is megnősül. Második felesége özvegy volt, és hét évvel idősebb nála. Hogy férje művészi hajlamainak kedvében járjon, megtanult hárfán és lanton játszani és fuvalózni. A gyermekek is jó édesanyára találtak benne. A kor legjelentősebb emberei a család barátai és vendégei közé tartoztak. Esténként az egész család és az alkalmazottak közös imára és a Szentírás olvasására gyűltek össze.

Különösen Erasmus volt az, akinek hatása alatt Morus Tamás tollat fogott a kezébe. A „gyémántlelkű, nádszál testű” humanistához, ki tíz évvel volt idősebb, haláláig tartó barátság fűzte. A nagy németalföldi humanista hamar felismerte Morus lángelméjét és minden irigység nélkül emelte Európa-szerte kiterjedt levelezése révén a hír szárnyaira az ifjú Morust. Erasmus szelíd teológiai nézetét Luther is, Loyolai Ignác is elvetette. Mindkettő a szellemi küzdelemnek csupán a szemlélőjét látta benne. Erasmus nem könnyen kiismerhető jellemű ember. Volt benne valamiféle kettősség, és könnyen kitért a határozott állásfoglalás elől. Mindazonáltal egy tudatos újító programot képviselt: egyetemességet, Isten irgalmasságát, a vallásosság belső átélését. Erasmus mindig is egyedülálló ember volt, de emberiségre nevelő és ösztönző egyén. Neki köszönhetjük az evangélium görög kiadását, ami felmérhetetlen hatást gyakorolt korának embereire. Luther szerint lehet, hogy Erasmus „Krisztus tanáért soha egyetlen könnyet sem ej-

tett”, mégis őszintén törekedett az egyház megújítására. Szerinte ennek minden zavargások nélkül kellett volna megtörténnie. Igaz viszont, hogy Morus Tamás rettenthetetlen hitvalló bátorságot tanúsított, amire Erasmus nem lett volna képes.

A humanisták kedvelték a tudományt, s a tudósok minden korban könyveket is írtak. Morus Tamás sem volt e téren kivétel. Egyik flandriai tartózkodása idején írta meg *Utópia* (Seholsem-Ország) című könyvét. Noha latinul írta, a könyv azonnal világhírű lett. Angolra csak Morus halála után fordították. Bár nagyon elterjedt, csak kevés olvasója értette meg, s mondhatni, a leginkább félreértett könyv. Ez sem véletlen, hiszen Morus Tamás szándékát nehezen lehetett az Utópiából megérteni. Az Utópia két részből áll: az első rész a szegényletes szociális helyzetet tárja fel, mintegy tükörben Anglia elé. Akkoriban a földművelés rettenetes állapotban volt, és az ország nagy szegénységgel küzdött. Éles kritikában fedte fel a sokféle nyomort, amelyben az emberek szenvedtek. A bajok gyökerét a kielégíthetetlen kapzsiságban és a nagy pénzsóvárgásban látta, amely eluralkodott a felső és alsó néprétegekben. A könyv második részében Morus elindítja az utópisztikus gondolkodást, amelynek a történetfilozófiában nagy szerepe lesz. Ma is sokan járják az Utópia ösvényeit utópisztikus társadalmakról álmódóva. Az Utópiából láthatjuk, hogy Morus olyan ipari termelést szeretett volna látni, amely nem jár a földművelés elpusztításával és a nép teljes tönkretételével; olyan rendet, békét és szabadságot, mely az angol kereskedőosztálynak szabad mozgást biztosít, tisztességes gyarapodást, a vagyont megőrzését. Közben rájött arra, hogy mindez aligha valósítható meg, mert az egész társadalom erőszakra épült, és ellentmond a józan értelemnek és a természetnek.

1509-ben VIII. Henrik lépett az angol trónra. Kezdetben úgy látszott, hogy jó uralkodó és az egyház fő támogatója. Lu-

ther Márton ellen készített írásáért a pápától a Defensor Fidei, a hit védője címet kapta. 1522-ben azonban megkísérelte Rómában érvényteleníttetni a spanyol hercegnővel, Aragóniai Katalinnal több éve fennálló házasságát, mivel megkedvelte Boleyn Anna udvarhölgyet. Amikor az érvénytelenítési határozat nem mondatott ki a pápa részéről, elhatározta, hogy a német fejedelmi családok példájára elszakad Rómától. Hogy elhatározását alattvalóival elfogadtassa, szüksége volt egy tekintélyes személyre, aki a diplomáciában jártas, és mind a világi, mind az egyházi hatóságok előtt népszerű. Választása Morus Tamásra esett. 1529-ben a király kinevezte kancellárjává. Amennyire mások vágyódtak a királyi udvarba, Morus Tamás annyira ellene volt. Ezt írta: „Semmiképpen sem töreksem az udvarban magasabb hivatalra. Ilyen kegy inkább visszariaszt.” A királyi udvari szolgálatra szinte rá kellett beszélni, de ez egyben parancs is volt, aminek engedelmességni kellett. A világ szemében a kancellári tisztség a politikai siker és a hatalom csúcsa volt, míg Morus számára a növekvő teher és a vég kezdete.

Ha a király abban reménykedett, hogy Morusban szövetségesre talált tervei végrehajtására, hamar be kellett látnia tévedését. Morus először is ügyesen ki tudta magát vágni abból a vitából, hogy érvényes-e a király első házassága vagy sem. Ha a király vagy más valaki a véleményét kérte, ezt felelte: „Nem vagyok én sem egyházbíró, sem erkölctudós. Ilyen kérdésekben nem vagyok illetékes.” VIII. Henrik lépésről lépésre haladt előre. Először rákényszerítette az egyháziakat, hogy ismerjék el, hogy ő „az angol egyház védelmezője és feje”, de még ezzel a megszorítással: „amennyiben ezt Krisztus törvénye megengedi”. Morus már ekkor is le akart mondani a kancellári tisztségről, de a király kérésére mégis maradt. Hamarosan azonban tarthatatlan lett a helyzet. Morus könyveket és cikkeket írt

a protestánsok ellen, míg a király mindinkább az ő eljárásukat követte. 1532-ben beadta lemondását, és ezúttal ezt is elfogadták. Másfél évig teljes visszavonultságban csak írói munkát folytatott. VIII. Henrik közben elvette Boleyn Annát. Morus nem ment el a koronázási ünnepségre, amire hivatalos volt. A király dühöngött a sértés miatt. Ellenségei Morust belekeverték egy halálra ítélt látnok ügyébe, de ő kivédte magát.

Hamarosan bekövetkezett a nyilvános szakítás. A pápa a király második házasságát törvénytelennek nyilvánította, és kiközösítette őt. VIII. Henrik azzal válaszolt, hogy az angol egyház egyetlen fejének nevezte ki magát a nép képviselői által és magának követelt minden hatalmat és méltóságot, ami eddig a pápa kizárólagos joga volt. Minden alattvalónak esküt kellett tennie, hogy ezeket az új egyházi állapotokat elismeri. Sok katolikus – püspökök és papok is – úgy könnyített lelkiismeretén, hogy halkán hozzátette az esküformához: „Amennyiben ezzel nem szegem meg Isten parancsát.” Morus Tamás nem volt barátja az ilyen kibúvóknak. Nem tette le az esküt, és így a hírhedt londoni börtönbe, a Towerbe zárták.

Az angliai reformáció eredetét tekintve elmondhatjuk, hogy elsősorban nem vallási, hanem egyházipolitikai ügy volt. Külső indítéka egy király azon gátlástalan kívánsága volt, hogy kikényszerítse a pápától házassága felbontását. A háttérrel a jól fejlett angliai nemzeti egyház képezte, amely megkönnyítette a Rómával való szakítást. Így VIII. Henrik idején skizma alakult ki, és ebből fejlődött ki később az angol államegyház, amelyet erős reformáció behatások jellemeztek, de amely hierarchikus szerkezetében, liturgiájában és kegyességében mindvégig megőrzött bizonyos katolikus vonásokat.

Elfogását úgy fogta fel Morus, mint Isten küldte alkalmat a szemlélődő életre. Lelke mélyén vágyott a vértanúságra, de

vakmerőségnek tartotta volna erőltetni. Börtönben ülve egy alkalommal ezt írta: „Soha nem kértem az Istent, hogy szabadítson ki innen, vagy mentsen meg a halálból, hanem mindent az Ő tetszésére bíztam. Hiszen Ő tudja, mi válik a javamra.”

Az *Erősítő párbeszéd balsors idején* című börtönbeli könyvét párbeszéd formában írta meg. A távoli Magyarországon beszélget egy unokaöcs a nagybátyjával a közeledő török veszedelemről. A leleplezés mesteri, noha a figyelmes olvasó rájön arra, hogy ki a török nagyság, aki minden eszközzel hitehagyásra akarja rávenni a keresztyéneket. Antal, a nagybácsi egyértelműleg Morus Tamás felfogását képviseli, míg az ifjú a kérkedő szerepe. Éles elmével és nagy bölcsességgel megírt könyv, amelynek háttérét „az

erősen széthullott keresztyénség helyzete” szolgáltatja. Mint meggyőződéses keresztyén, soha nem esett kétségbe. Reményét soha nem veszítette el. Meggyőződése, hogy az igaz keresztyén ember a szenvedés legnagyobb viharában sem veszítheti el Isten iránti reménységét. A vigasztalás alapja az a vágy, hogy Isten vigasztaljon meg.

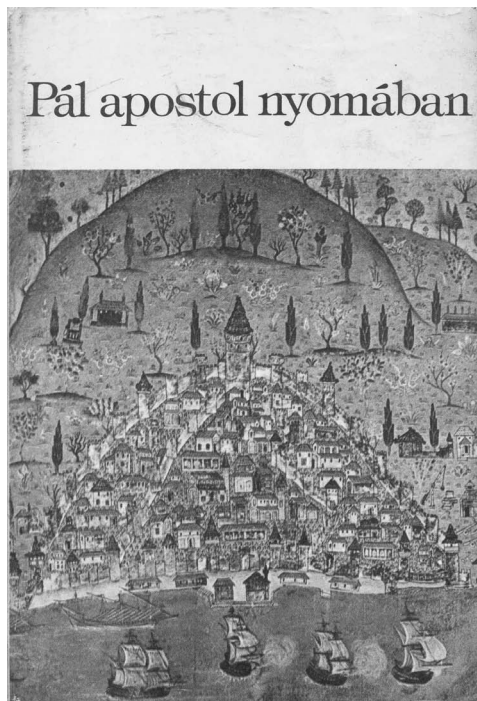
Morus Tamás 1535-ben vértanúhalált szenvedett, a római katolikus egyház 1935-ben szentté avatta. Angol katolikus védelmezője, G. K. Chesterton szavaival Morus Tamás „egyszer talán a legnagyobb angolnak, de legalábbis az angol történelem legnagyobb alakjának fogják tekinteni”.

Bányai László

H. V. Morton: *Pál apostol nyomában*

Fordította: Dr. Manno Sándorné sz. Kilián Magdolna.

Kiadja: A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya. Budapest 1983, 556 old.

A szerző 1936-ban nagy vállalkozáson vett részt: nyomon követte Pál apostol térítői útját. A tíz fejezetet magában foglaló könyv érdekes úti élménybeszámolót ad az olvasónak. Nevezetesebb, meglátogatott helyek: Jeruzsálem, Damaszkusz, Tarsusz, Antiókha, Ciprus, Ikonium, Líztra, Derbé, Berea, Athén, Korintus, Kankrea, Efézus, Cézarea, Málta és Róma.

Morton könyvéből megtudhatjuk, hogy Pál apostolban ábrázolódik ki először a keresztyén misszionárius teljes életképe. Az a szeretet, amellyel valamennyi gyülekezet gondját magára vette, valami egészen újszerű volt a világban. Azelőtt soha senki nem érzett ilyen nagy felelősséget embertársa erkölcsi és lelki javáért, és soha senki nem vívott meg ilyen kemény harcot, mint ő, hogy megővje az emberiséget az elkárhozástól. Országról országra nyomult előre, hegyen és tengeren át; bebörtönzést, szegénységet,